

KINH TẾ HỌC TIẾN HÓA Chìa khóa để dự báo sự phát triển kinh tế-kỹ thuật

NGUYỄN VĂN MINH (*)

Ảnh Hòa Tấn

Chiến lược phát triển công nghệ của một quốc gia là một vấn đề lớn, hệ trọng, quyết định sự phát triển của đất nước trong tương lai lâu dài. Để soạn thảo được một chiến lược đúng đắn, theo ý tác giả cần ít nhất ba điều kiện. Thứ nhất, một cơ sở phương pháp luận vững chắc, dựa trên nền tảng phát triển của khoa học-kỹ thuật, đặc biệt là khoa học dự báo, lấy đó làm kim chỉ nam cho công việc hoạch định chiến lược. Thứ hai, một khảo sát nghiêm túc về năng lực, tiềm năng khoa học công nghệ của VN trong bức tranh công nghệ chung toàn cầu. Và thứ ba, điều không thể thiếu, đó là sự góp sức của toàn thể cộng đồng khoa học và quyết tâm thực hiện của Chính phủ.

Với chủ đề: "Góp phần tìm lời giải cho chiến lược phát triển công nghệ VN", tác giả dự định sẽ cập đến 5 vấn đề chính: (1) Giới thiệu về kinh tế học tiến hóa với tư cách là công cụ mới, đang được sử dụng để dự báo sự phát triển của kinh tế - kỹ thuật; (2) Tìm hiểu sâu về lý thuyết chu kỳ sống của công nghệ, đối tượng nghiên cứu cơ bản của kinh tế học tiến hóa; (3) Nghiên cứu về lý thuyết tăng công như là kết quả tổng hợp của các công nghệ cùng một trình độ sản xuất, chứng minh đây là nền tảng cơ bản để thúc đẩy kinh tế-kỹ thuật phát triển; (4) Nhận diện cấu trúc các tầng công nghệ tại VN; và (5) Thiết lập chiến lược phát triển công nghệ dựa trên kết quả khảo sát vừa có được.

Tạp chí xin giới thiệu bài viết đầu tiên trong loạt bài của TS. Nguyễn Văn Minh.

Với bài viết này chúng tôi xin đề cập đến hai vấn đề chính: 1) giới thiệu về những khó khăn và bế tắc của khoa học kinh tế hiện đại trước những yêu cầu mới của cuộc sống; 2) chứng minh cách tiếp cận kinh tế tiến hóa là lối thoát tối ưu để nghiên cứu, dự báo về sự phát triển kinh tế-xã hội, trong đó có cả vấn đề khoa học công nghệ.

Giao thời và những bế tắc của khoa học kinh tế

Thế kỷ 21, thế kỷ của thông tin. Về bản chất chúng ta đang sống ở giai đoạn giao thời trong quá trình chuyển đổi từ nền kinh tế công nghiệp sang kinh tế tri thức. Xuất hiện một phương thức sản xuất mới là thông tin và công nghệ xung quanh nó. Công nghệ thông tin đã làm thay đổi tận gốc rễ phương thức sản xuất hiện đại, thay đổi mối quan hệ giữa các chủ thể kinh tế, thay đổi luôn cấu trúc của một nền kinh tế và tạo cơ sở để hình thành nên một cơ chế kinh tế thông tin toàn cầu. Chính những điều này đã làm kinh tế học bối rối. Các nhà kinh tế đang thực sự đang mất phương hướng, bởi nền tảng lý thuyết rất đầy đủ và đồ sộ mà chúng ta có hiện nay bỗng nhiên trở nên rất xa lạ với hiện thực đang diễn ra trong cuộc sống. Kinh tế học trở nên chậm chạp trước sự phát triển và thay đổi chóng mặt của công nghệ thông tin. Có rất nhiều câu hỏi từ thực tiễn mà kinh tế học ngày nay không trả lời được. Ví dụ, câu hỏi thứ nhất, rất quen thuộc, bản chất của quá trình toàn cầu hóa hiện nay là gì? Nó đang hình thành và phát triển theo cơ chế nào? Toàn cầu hóa rồi sẽ đi về đâu? Nó có giới hạn hay không? Câu hỏi thứ hai, lấy cơ sở lý thuyết nào để đánh giá chất lượng của môi trường thiên nhiên, đâu là giới hạn hữu ích trong quá trình khai thác tài nguyên để phục vụ nhu cầu sản xuất của con người? Hay nói một cách nôm na là làm sao xác định được chúng ta có thể khai thác tài nguyên thiên nhiên đến đâu? Câu hỏi thứ ba, là các vấn đề liên quan đến môi trường thông tin, nơi đang diễn ra các hoạt động sản xuất kinh doanh. Môi trường này có cấu trúc ra sao? Hoạt động theo nguyên lý nào? Cơ chế hao mòn hay phát triển của thông tin? Làm sao để sử dụng hiệu quả nguồn vốn con người (vốn tri thức)? Hình

* Tiến sĩ, Đại học ngoại thương Hà Nội.

thù của các dạng tăng trưởng kinh tế dựa trên thông tin ra sao? Câu hỏi thứ tư, đó là những vấn đề liên quan đến sự phát triển kinh tế- kỹ thuật trong môi trường kinh tế tri thức. Vai trò của phân tích kinh tế - kỹ thuật, của dự báo sẽ như thế nào trong nền kinh tế mới? Làm sao để đảm bảo an ninh kinh tế trong môi trường thông tin toàn cầu phát triển chóng mặt? ...Và còn rất nhiều các câu hỏi tương tự như thế đang chờ kinh tế học giải đáp. Nên không phải ngẫu nhiên giới nghiên cứu cho rằng, lúc này là thời điểm khủng hoảng của kinh tế học hiện đại. Và cộng đồng khoa học quốc tế đang nỗ lực để xây dựng một bằng hình thái mới (paradigm), làm cơ sở phương pháp luận cho kinh tế học tri thức hôm nay.

Kinh tế học tiến hóa (Evolutionary Economics) – lối thoát hiểm cho kinh tế học hiện đại

Thông thường, có ba hướng tiếp cận khi nghiên cứu một hệ thống kinh tế xã hội. Cách thứ nhất – tiếp cận hệ thống. Với cách này, người ta xem đối tượng nghiên cứu như là một hệ thống gồm nhiều thành phần, có mối quan hệ chặt chẽ trong một cấu trúc rõ ràng. Nhiệm vụ cơ bản của cách tiếp cận này là tìm cách hiểu được cấu trúc và mối quan hệ bên trong giữa các thành phần của hệ thống. Thứ hai, cách tiếp cận chức năng, xem nền kinh tế như là một đơn vị chức năng hoạt động mở trong mối liên hệ mật thiết với môi trường bên ngoài. Hiểu được đối tượng nghiên cứu theo cách tiếp cận này có nghĩa là phải hiểu được vai trò chức năng của nó là gì, quan hệ như thế nào với môi trường xung quanh. Hệ thống kinh tế được xem là như một hộp đen, đảm nhiệm chức năng chuyển hoá các yếu tố đầu vào thành đầu ra dưới tác động nhiều mặt của môi trường. Thứ 3, cách tiếp cận nhân-quả. Cách tiếp cận này xem đối tượng nghiên cứu là một hệ thống tự phát triển phức tạp, với động lực và nguyên nhân phát triển nằm chính ở bên trong hệ thống. Muốn hiểu đối tượng nghiên cứu có nghĩa phải hiểu được các nguyên nhân làm hệ thống thay đổi, những gì thúc đẩy, những gì cản trở hệ thống phát triển. Người đặt nền móng cho cách tiếp cận này chính là nhà kinh tế học người Áo I. Shumpeter. Ngoài ra, chính các học thuyết kinh tế của Karl Marx cũng được xây dựng và phát triển theo cách tiếp cận này, mà biểu hiện rõ nét nhất chính là các phép biện chứng. Như vậy, có thể thấy nét khác biệt cơ bản giữa cách thứ 3 và hai cách trước đó chính là ở hướng tiếp cận. Hai cách đầu tiếp cận từ bên ngoài, đứng ngoài nhìn nhận và đánh giá hệ thống cũng như chức năng của hệ thống; còn cách thứ ba tiếp cận từ bên trong, nhìn rõ mối quan hệ nhân - quả từ chính trong nội tình của đối tượng nghiên cứu. Với ba cách tiếp cận cơ bản này, kinh tế học đã lý giải các hiện tượng kinh tế-xã hội cho đến tận ngày hôm nay, chính xác hơn là tới năm 1982. Vào năm này, hai nhà kinh tế học người

Mỹ là Richard R. Nelson và Sidney G. Winter [1] đã cho xuất bản một cuốn sách gây ảnh hưởng sâu sắc đến giới kinh tế học toàn cầu: “An Evolutionary Theory of Economic Change” (Thuyết tiến hóa của các thay đổi kinh tế). Thừa kế và phát huy ý tưởng của các bậc tiền bối I. Shumpeter, K. Marx, D. Kodratieff, G. Simon, hai nhà khoa học này đã đề xuất một hướng tiếp cận thứ 4 để giải quyết các vấn đề kinh tế phát triển – cách tiếp cận tiến hóa. Bản chất của cách tiếp cận này là xem đối tượng nghiên cứu như một cơ thể sống, phát triển qua từng giai đoạn theo chu kỳ: hình thành, tăng trưởng, chín muồi và suy thoái, tuân thủ những qui luật tiến hóa chung và nằm trong khuôn khổ lý thuyết tự phát triển. Có thể thấy đây chính là bước phát triển của lý thuyết nhân – quả với ba đặc điểm chính.

1. Tiếp cận tiến hóa là cách tiếp cận động, tức xem xét đối tượng nghiên cứu trong trạng thái vận động của chính nó.

2. Sự phát triển của đối tượng nghiên cứu được xem xét trong tiến trình lịch sử phát triển của nó.

3. Tiếp cận tiến hóa là cách tiếp cận biện chứng – thực chứng. Có nghĩa người ta sẽ nghiên cứu các hình thái biểu hiện của các qui luật biện chứng trong thực tiễn vận động của đối tượng nghiên cứu.

Cách tiếp cận thứ 4 này đã thổi vào làng kinh tế học thế giới một luồng gió mới. Giờ đây, người ta có cơ sở để tin rằng, đứng trước bất kỳ một sự thay đổi nào của môi trường, của khoa học – công nghệ hay của kinh tế-xã hội, chỉ cần nắm bắt được qui luật tiến hóa thì ta có thể hoàn toàn dự báo được chính xác kịch bản phát triển của chúng trong tương lai. Nên không có gì ngạc nhiên khi kinh tế học tiến hóa nghiêm nhiên trở thành lối thoát sáng giá nhất trên con đường đi tìm lời giải thích cho những bí ẩn của nền kinh tế tri thức. Và chúng ta cũng sẽ dựa vào lối thoát này để đi tìm lời giải cho chiến lược phát triển khoa học công nghệ tại VN ■

Chú thích:

[1] Theo dự đoán của chúng tôi sẽ là những ứng cử viên sáng giá của giải Nobel Kinh tế trong 10 năm tới.

[2] Richard R. Nelson và Sidney G. Winter, An Evolutionary Theory of Economic Change, Cambridge University Press, 1990.

Tài liệu tham khảo

1. Drucker Peter F., Management Challenges for the 21st Century, Williams Publishing House, 2000, p.272.
2. Richard R. Nelson và Sidney G. Winter, An Evolutionary Theory of Economic Change, Cambridge University Press, 1990.
3. Львов Д.С. и другие. Введение в институциональную экономику: Учебник. М.: Экономика, 2005. 629с.
4. Обучение рынку/Под ред. С.Ю. Глазьева. М.: Экономика, 2004. 639с.

Những kỳ sau:

- Bài 2. Chu kỳ sống của công nghệ
 Bài 3. Tầng công nghệ và chu kỳ phát triển của kinh tế-kỹ thuật
 Bài 4. Nhân diện tầng công nghệ tại VN
 Bài 5. Chiến lược phát triển khoa học - công nghệ VN trên cơ sở bản đồ tầng công nghệ